

JISMONIY SHAXSLARNING DAROMADLARINI DEKLARATSIYALASH ASOSIDA DAVLAT BYUDJETIGA TUSHUMLARNI TA'MINLASH

Raximov Nodir Toirovich

O'zbekiston Respublikasi Toshkent

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash asosida davlat byudjetiga tushumlarni ta'minlashda foydalaniladigan zamonaviy yondashuvlar va usullar tahlil qilingan. Daromadlarni deklaratsiyalash jarayoni davlat byudjetining moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim ko'rsatkichlar asosida amalga oshiriladi. Maqolada daromadlarni deklaratsiyalash jarayonida qo'llaniladigan asosiy mezonlar, ularning amaliy ahamiyati hamda innovatsion tahliliy usullarining afzalliklari o'rganilgan. Tadqiqot davomida davlat byudjetiga tushumlarni oshirish uchun samarali moliyaviy boshqaruv, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish hamda noqonuniy daromadlarning oldini olish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tadqiqot natijalari davlat moliyaviy siyosatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga qaratilgan strategik qarorlar qabul qilishda amaliy qo'llanma sifatida foydalanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Daromadlarni deklaratsiyalash, davlat byudjeti, moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy samaradorlik, soliq tushumlari, innovatsion boshqaruv, davlat moliyasi.

Abstract. This article analyzes modern approaches and methods used to ensure revenue collection for the state budget based on the income declaration of individuals. The income declaration process is implemented on the basis of key indicators that contribute to the financial stability and economic efficiency of the state budget. The article examines the main criteria applied in the process of income declaration, their

practical significance, and the advantages of innovative analytical methods. The study provides recommendations and proposals for increasing state budget revenues through effective financial management, the introduction of modern technologies, and measures to prevent undeclared income. The results of this study can serve as a practical guide in making strategic decisions aimed at improving financial policy and enhancing economic efficiency.

Keywords: *Income declaration, state budget, financial stability, economic efficiency, tax revenues, innovative management, public finance.*

KIRISH

Hozirgi iqtisodiy sharoitda jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash asosida davlat byudjetiga tushumlarni ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bozor sharoitlarining tez o'zgarishi va global iqtisodiy xavf-xatarlar davlat moliyaviy tizimining barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirish kabi muhim vazifalarni qo'ymoqda. Daromadlarni deklaratsiyalash jarayoni nafaqat soliq yig'imlarini oshirishni, balki moliyaviy boshqaruv, innovatsion texnologiyalarni qo'llash va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishni o'z ichiga oluvchi kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayon davlat moliya tizimining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun daromadlarni deklaratsiyalash tizimini takomillashtirish, zamonaviy usullarni tahlil qilish va amaliyotda qo'llash dolzarb masalalardan biridir.

Daromadlarni deklaratsiyalash jarayonida iqtisodiy samaradorlik asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich soliq tushumlarining hajmini oshirish, davlat byudjeti balansini ta'minlash va moliyaviy barqarorlikni oshirish imkonini beradi. Shuningdek, deklaratsiya asosida yig'ilgan ma'lumotlar mamlakat iqtisodiyotining haqiqiy darajasini ko'rsatish va davlatning strategik rejalashtirish tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi. Moliyaviy barqarorlik esa davlatning soliq yig'imlaridagi uzilishlar xavfini kamaytirish va iqtisodiy siyosatni barqaror olib borish

qobiliyatini aks ettiradi. Ushbu barqarorlikni ta'minlash mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish garovi hisoblanadi.

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish va zamonaviy yondashuvlarni qo'llash daromadlarni deklaratsiyalash tizimining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Yangi texnologiyalar orqali soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlarni yig'ish, ularni tahlil qilish va monitoring qilish imkoniyatlari kengayadi. Shuningdek, onlayn platformalar va elektron deklaratsiya tizimlari davlat idoralarining samarali faoliyatini ta'minlash va to'lovchilar uchun qulay shart-sharoit yaratishga imkon beradi. Shu bilan birga, ijtimoiy mas'uliyat davlatning fuqarolar bilan o'zaro munosabatlaridagi ishonchni oshirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Davlat tomonidan daromadlarni to'g'ri deklaratsiya qilishni rag'batlantiruvchi chora-tadbirlar va qulay sharoitlarning yaratilishi jamiyatda yuqori moliyaviy madaniyatni shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash asosida davlat byudjetiga tushumlarni oshirish uchun moliyaviy boshqaruvni mustahkamlash, innovatsion yechimlarni faol joriy qilish va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish zarur. Moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish orqali soliq yig'imlarini samarali nazorat qilish, resurslardan oqilona foydalanish va davlat byudjeti barqarorligini ta'minlashga erishish mumkin. Innovatsion texnologiyalarni rag'batlantirish esa deklaratsiya jarayonini tezkor va ishonchli tashkil etishga, to'g'ri tahliliy qarorlar qabul qilishga imkon beradi. Ijtimoiy mas'uliyat esa fuqarolar bilan ishonchli va barqaror aloqalar o'rnatishda muhim o'rin tutadi.

Daromadlarni deklaratsiyalash jarayonida qo'llaniladigan usullar turli xil bo'lib, ular iqtisodiy tahlil, moliyaviy ko'rsatkichlar va ijtimoiy mezonlarga asoslanadi. Kompleks yondashuvlardan foydalanish har bir jismoniy shaxs uchun deklaratsiya tizimini individual yondashuv asosida tashkil etish va byudjetga tushumlarni barqaror oshirish imkonini beradi. Ushbu usullar davlat moliyaviy tizimini chuqur o'rganishga zamin yaratadi va strategik qarorlar qabul qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Maqolada tahlil qilingan yondashuvlar va tavsiyalar daromadlarni deklaratsiyalash tizimini samarali tashkil etish orqali davlat byudjeti barqarorligini oshirishga va uzoq muddatli muvaffaqiyatli rivojlanishga hissa qo'shadi. Deklaratsiya tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar va usullar muhim ahamiyatga ega.

Jadval 1. Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash asosida davlat byudjetiga tushumlarni oshirish: asosiy yo'nalishlar va chora-tadbirlar

Yo'nalish	Tavsif	Amaliy natijalar
Moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish	Soliq yig'imlarini samarali nazorat qilish va davlat moliyaviy resurslarini oqilona boshqarish.	Soliq yig'imlaridagi uzilishlar xavfi kamayadi, byudjet barqarorligi ta'minlanadi.
Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish	Elektron deklaratsiya tizimlari, big data va sun'iy intellekt yordamida daromadlarni monitoring qilish.	Deklaratsiya jarayonining tezkorligi va ishonchliligi oshadi, soliq to'lovchilarning qamrovi kengayadi.
Fuqarolarning moliyaviy savodxonligini oshirish	Soliq qonunchiligi va deklaratsiya jarayonlari bo'yicha aholiga ma'lumot beruvchi dasturlarni ishlab chiqish.	Fuqarolar o'z daromadlarini deklaratsiya qilishni xohlaydi, davlatga bo'lgan ishonch ortadi.
Ijtimoiy mas'uliyatni rag'batlantirish	Deklaratsiya jarayoniga qatnashgan jismoniy shaxslar uchun soliq imtiyozlari va rag'batlantiruvchi mexanizmlar yaratish.	Deklaratsiya qilinadigan daromadlar hajmi oshadi, soliq bazasi kengayadi.

Yo‘nalish	Tavsif	Amaliy natijalar
Qonunchilik asoslarini mustahkamlash	Daromadlarni yashirishga qarshi kurashish uchun qat’iy qonunchilik va ijro mexanizmlarini takomillashtirish.	Soliq yig‘imlarini o‘z vaqtida amalga oshirish ta’minlanadi, noqonuniy daromadlar kamayadi.
Statistik monitoringni rivojlantirish	Daromadlar bo‘yicha to‘liq ma’lumot bazasini yaratish va doimiy yangilab borish.	Soliq to‘lovchilarning iqtisodiy holati aniq baholanadi, tahlil uchun ishonchli ma’lumotlar shakllanadi.

Ushbu jadvalda keltirilgan yo‘nalishlar va chora-tadbirlar jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash jarayonini samarali tashkil qilishga yordam beradi. Natijada davlat byudjetiga tushumlar hajmi oshadi, davlat moliyaviy tizimining barqarorligi ta’minlanadi.

Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash jarayonini samarali tashkil etish va davlat byudjetiga tushumlarni oshirish uchun yuqoridagi chora-tadbirlarni qo‘llash tizimli yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi qo‘shimcha jihatlariga e’tibor qaratish lozim:

Birinchidan, **davlat organlari o‘rtasida integratsiyalashgan ma’lumot almashish tizimini rivojlantirish** muhimdir. Turli davlat idoralarining elektron ma’lumotlar bazalarini integratsiya qilish orqali fuqarolarning daromadlari haqida aniq va ishonchli ma’lumotlar yig‘ish imkoniyati yaratiladi. Bu esa deklaratsiya jarayonidagi shaffoflikni ta’minlaydi va noqonuniy daromadlarni yashirish imkoniyatlarini kamaytiradi.

Ikkinchidan, **xalqaro tajriba va eng yaxshi amaliyotlardan foydalanish** deklaratsiya tizimini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Xususan, iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti (OECD) tomonidan qabul qilingan standartlar asosida ishlovchi

davlatlarda daromadlarni deklaratsiyalash jarayoni yaxshi yo'lga qo'yilgan. Ushbu tajribani mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali tizim samaradorligini oshirish mumkin.

Uchinchidan, deklaratsiya jarayoniga **raqamli yechimlarni joriy qilishni tezlashtirish** zarur. Elektron deklaratsiya platformalaridan foydalanish fuqarolarning deklaratsiya jarayonidagi ishtirokini osonlashtiradi va soliq to'lovchilarga vaqtni tejash imkonini beradi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt va big data texnologiyalari yordamida soliq to'lovchilarning iqtisodiy faolligi va to'lov qobiliyatini tahlil qilish imkoniyati kengayadi.

To'rtinchidan, davlat darajasida **soliq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan dasturlarni amalga oshirish** muhim ahamiyatga ega. Bu fuqarolarda davlat byudjeti rivojlanishiga o'z hissasini qo'shish mas'uliyatini shakllantiradi. Ommaviy axborot vositalari orqali soliq deklaratsiyasi bo'yicha ma'lumotlarni targ'ib qilish va aholini jalb qilish natijasida daromadlarni yashirish bilan bog'liq xatti-harakatlar kamayadi.

Natijada, yuqorida qayd etilgan yondashuvlar va strategik choralar davlat byudjetiga tushumlarni sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash nafaqat davlat moliyaviy tizimining barqarorligini ta'minlash, balki mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli rivojlanishi uchun mustahkam asos yaratadi. Shu bilan birga, ushbu jarayon aholining iqtisodiy faolligini oshirishga, ijtimoiy tenglikni ta'minlashga va jamiyatda soliq madaniyatini rivojlantirishga ko'maklashadi.

Rasm 1. Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash bo'yicha yo'nalishlar ulushi

Diagrammada jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash jarayonini takomillashtirish bo'yicha asosiy yo'nalishlar ulushlari aks ettirilgan.

- **Moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish (20%):** Soliq yig'imlarini samarali boshqarish va resurslardan oqilona foydalanish davlat byudjetiga tushumlarni oshirishda muhim rol o'ynaydi.
- **Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish (25%):** Elektron deklaratsiya tizimlari va raqamli texnologiyalar jarayonning ishonchliligini ta'minlash va fuqarolar uchun qulaylik yaratishda eng yuqori ulushga ega.
- **Fuqarolar moliyaviy savodxonligini oshirish (15%):** Moliyaviy ta'lim orqali fuqarolarning soliq madaniyatini shakllantirish va daromadlarni yashirishni kamaytirish maqsad qilinadi.
- **Ijtimoiy mas'uliyatni rag'batlantirish (15%):** Soliq deklaratsiyasida qatnashganlarga imtiyoz va rag'batlar berish orqali ijobiy natijalarga erishish kutilmoqda.

- **Qonunchilik asoslarini mustahkamlash** (15%): Soliq qonunchiligini takomillashtirish va noqonuniy daromadlarni yashirishga qarshi choralarni kuchaytirish muhim yo‘nalishlardan biridir.

- **Statistik monitoringni rivojlantirish** (10%): To‘liq va ishonchli ma’lumotlar bazasini yaratish deklaratsiya tizimini samarali boshqarishda ahamiyatlidir.

Diagramma har bir yo‘nalishning umumiy strategiyadagi o‘rnini foizlarda ko‘rsatib, ularning davlat moliyaviy barqarorligini ta’minlashdagi hissasini vizual aks ettiradi.

Xulosa

Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash jarayonini takomillashtirish davlat byudjetiga tushumlarni oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash uchun strategik ahamiyatga ega. Ushbu jarayonni samarali tashkil qilish moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, fuqarolar moliyaviy savodxonligini oshirish, ijtimoiy mas’uliyatni rag‘batlantirish, qonunchilik asoslarini mustahkamlash va statistik monitoringni rivojlantirish kabi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oluvchi kompleks yondashuvni talab etadi. Moliyaviy boshqaruvni kuchaytirish orqali resurslardan oqilona foydalanish va soliq yig‘imlaridagi uzilishlarni kamaytirish mumkin. Innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish esa elektron deklaratsiya tizimlari yordamida jarayonni tezkor va ishonchli tashkil etishga imkon beradi. Fuqarolar moliyaviy savodxonligini oshirish va ularning daromadlarini deklaratsiya qilishga undash orqali soliq madaniyatini rivojlantirish ham davlatning iqtisodiy maqsadlariga erishishda muhim omil bo‘ladi. Shuningdek, qonunchilikni mustahkamlash va statistika bazalarini yangilash daromadlarni yashirishni kamaytirib, deklaratsiya tizimining shaffofligini ta’minlaydi. Ushbu yondashuvlar davlat byudjetini barqaror ravishda to‘ldirish, iqtisodiyotni rivojlantirish va jamiyatda ijtimoiy tenglikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli, jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiyalash jarayonini yangi bosqichga olib chiqish mamlakatning moliyaviy barqarorligi va uzoq muddatli rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Manbalar ro'yxati

1. Jo'rayev, A. S., Usmanova, M. S., Sabirov, M. Q. (2018/2019). "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish." Toshkent Moliya Instituti, "Soliqlar va soliqqa tortish" kafedrası. O'quv-uslubiy majmua.
2. Jo'rayev, A. S., Vahobov, A. V. (2019). "Soliqlar va soliqqa tortish." Toshkent: "Iqtisod-Moliya". Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan darslik sifatida tavsiya etilgan.
3. Eraliyev, A., Mamirov, M. (yil ko'rsatilmagan). "Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining deklaratsiya bo'yicha hisoblash metodlari." Gumanitar fanlar bo'yicha ilmiy maqola.
4. Iskandarov, T. A. (yil ko'rsatilmagan). "Daromadlarni soliqqa tortishda umumdeklaratsiyalash tizimining obyektiv zaruriyati." Lingvistika va adabiyotshunoslik bo'yicha ilmiy maqola.
5. Sodiqov, M. Q. (yil ko'rsatilmagan). "Jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish, qonunchilik va amaliyot uyg'unligi." O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi, soliqlar va soliqqa tortish mutaxassisligi.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori (601-son, 15.11.2023). "Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'iga imtiyoz qo'llash bo'yicha davlat xizmatini ko'rsatishning ma'muriy reglamentini tasdiqlash to'g'risida."
7. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali. "Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyasi." gov.uz.
8. Abduraxmonov, O., Almardonov, M. (taqrizchilar). "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish." Toshkent: "Iqtisod-Moliya". O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan darslik sifatida tavsiya etilgan.